

Nr 352.

Av herr **von Hofsten m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 88, med förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Det förslag till ny förfogandelag, som för riksdagen framlagts i Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 88, innebär i åtskilligt betydande förbättringar vid jämförelse med nu gällande provisoriska lag i ämnet. Emellertid ger förslaget efter vår mening därjämte anledning till icke så få invändningar och betänkligheter, vilka torde böra föranleda ändringar i förslaget.

Förslaget i fråga avser, att bliva slutligt gällande utan tidsbegränsning, under det att hittills antagna förfogandelagar endast haft giltighet för ett års tid. De skäl, som nu anföras, härför synas icke bindande, och de villkor, varunder lagen skulle upphöra att vara provisorisk, icke antagliga. Föredragande departementschefen har själv medgivit, att »det måste förutses att nya synpunkter med därav föranledda ändringsförslag fortfarande skola framträda i ganska stor omfattning», och detta uttalandes riktighet bekräftas i hög grad av den under varje gånget nytt krigsår vunna erfarenheten, ej minst från år 1916 och början av detta år. Det måste då synas vida lämpligare, att, innan lagen upphör att vara provisorisk, full och uttömmande erfarenhet från krigstiden vunnits, och att sålunda en definitiv lag ej antages förrän fred återinträtt och en bearbetning av de vunna erfarenheterna kan företagas utan att nödgas ske under trycket av brådska och tvång. Det är vida svårare att ändra en gällande lag än att före godkännandet av en ny verkställa ändringar i förslaget. Härtill kommer, att först efter en tids tillämpning av den nu föreslagna lagen i verkligheten kan bedömas, huruvida icke även den lider »av en

viss ofullkomlighet med hänsyn till därav berörda civilrättsliga förhållanden» och om icke även den måste anses »icke vara tillräckligt genomarbetad i formellt avseende». Åtminstone ett års provningstid bör därför även för den nya lagen finnas och dess karaktär av slutligt gällande alltså tidigast vid nästa års riksdag fastslås; tills dess är lämpligast, att den, såsom de tidigare, blir gällande blott under ett år.

Förslagets innehåll ger efter vår mening anledning framför allt till tre anmärkningar. Först och främst synes bestämmelsen i § 7, att Konungen eller den därtill av Konungen förordnas skall äga att på särskild framställning pröva, huru mycket viss varuinnehavare må behålla eller använda av varan, icke innebära tillräcklig trygghet för en objektiv provning. Även om man möjligen kan medgiva, att provningsrätten lämnas till Kungl. Maj:t, ehuru den största tryggheten vunnas, om frågan finge avgöras genom domstol, så torde ligga i öppen dag, att provningsrättens överlåtande till annan, t. ex. en folkhushållningskommission, vore synnerligen farlig. I regel bleve det nämligen just den myndighet, vilken tillsatts för regleringens och expropriationens verkställande, som här skulle bli så att säga domare i egen sak. I nu gällande förfogandelag saknas föreskrift om vem, som har att pröva, huru mycket som skall anses oundgängligen behövt för varuinnehavare och dem, som av honom njuta kost eller stat. Därav följer, att visserligen Konungen kan härom förordna men knappast att han lagligen kan överlåta detta åt annan, ävensom att, vare sig sådant förordnande skett eller icke, den, som eventuellt åtalas för olovligt förfogande över vara, kan vid domstolen göra invändning om, att den kvantitet, varöver han förfogat, icke överskridit det för honom och hans folk oundgängligen behövliga. Härigenom finnes för närvarande någon möjlighet till rättelse i anordningar, sådana som dem, vilka vid den 1916 och 1917 gjorda brödsädesransoneringen medfört, att statfolk på landet stundom icke skolat utfå vad efter statkontraktet bort tillkomma dem, oaktat detta i regel knappast kunnat anses vara mera än oundgängligen nödvändigt. Av alla de ingrepp, som gjorts, är detta ett av de för lantbruksbefolkningen till sina följder farligaste, då därigenom den enda förmån försvunnit, som fast arbetsanställning vid jordbruket medfört, nämligen tryggheten för en, om än knapp, brödföda, må vara att förhållandena kanske ställa sig något olika i olika delar av landet. Så länge i varje fall det är uteslutet, att en folkhushållningskommission eller dess underordnade verktygsorgan skulle få provningsrätt i frågor av nu antydd art, finnes åtminstone någon möjlighet till trygghet, men i och med godtagandet av förslagets § 7, så vitt därigenom annan än Konungen skulle kunna bli provningsmyndighet, försvunne all säkerhet och dörren öpp-

nades för det rena godtycket. Sant är, att förslaget ger möjlighet till besvär's anförande, men denna möjlighet är av ringa betydelse, då i de flesta fall Kungl. Maj:t, som tillsatt kommissionen, säkerligen skulle undvika att desavouera dess åtgärder. Skulle något vinnas med besvär'srätten, borde *besvär'en provas av regeringsrätten*, men även denna anordning medför extra och onödigt obehag för den genom ingreppen ändock svårt betungade allmänheten, vadan det lämpligaste synes vara antingen att Konungen allena har prövningsrätt under vanligt konstitutionellt ansvar, eller att, såsom hittills, frågan får förbliva domstolsfråga. Härom bör då införas ett klart och uttryckligt stadgande.

Den andra anmärkningen mot förslagets innehåll riktar sig mot frånvaron av föreskrift, huru förhållas skall, om någon i följd av förfogandelagens tillämpning blir urståndsatt eller endast med stor förlust i stånd att fullgöra andra åtaganden, vartill han, före ett förordnande enligt lagen, genom bindande avtal blivit förpliktad. Visserligen kan måhända anses, att § 24 i gällande lag om köp och byte av 20 juni 1905 härvid skall utan vidare tillämpas. Då det emellertid i nämnda lagrum allenast stadgas befrielse från fullgörande av leveransavtal på grund av omöjlighet såsom »följd av omständighet, som ej bort av säljaren vid köpets avslutande tagas i beräkning, såsom förstörelse av allt gods av det slag eller det parti köpet avser, eller krig, införsel förbud eller därmed jämförlig händelse», så synes det ingalunda säkert, att i varje fall förordnande om förfogandelagens användning på viss vara blir en sådan »därmed jämförlig händelse». Eller, för att taga ett exempel, om en lantbrukare uppgjort leveranskontrakt angående hö, och sedermera genom förfogandelagens tillämpning visserligen icke hö kommer under förbud, men i stället andra ämnen, som kunna till foder användas, bliva härifrån uteslutna och i följd därav hö så efterfrågat, att det icke kan utan stora kostnader anskaffas, skall då lantbrukaren vara skyldig fullgöra leveranskontraktet även med risk att därigenom icke erhålla något foder för egna djur? Det torde i detta fall knappast kunna antagas, att svaret på frågan anses så klart, att eventuellt rättegång kan undvikas, och då det å andra sidan torde vara billigt och rimligt, att leveranskontraktet i ty fall upphör att vara bindande, lär det ock vara behövt att härom införa uttryckliga bestämmelser i förfogandelagen. Vål kan invändas, att rätta platsen för sådana icke vore förfogandelagen, men då förslaget innehåller åtskilligt annat av likartad natur, som kanske riktigare upptoges i annan lag, och då lagens om köp och byte föreskrifter om omöjlighet skäligen borde något utvidgas vid de exceptionella förhållanden, som en tillämpning av förfogandelagen

skapar, lärar det vara fullt befogat att i denna införa ett allmänt stadgande i avseende å nu berörda förhållanden.

Även en tredje anmärkning bör här framställas närmast med anledning av förslagets § 13 och den motivering, som föredraganden givit till stadgandet däri. Av denna motivering framgår, att förfogandelagen skall kunna så användas, att varor överflyttas från vissa enskilda till andra enskilda i och för viss disposition. Därmed är indirekt, om icke fullt tydligt, en bekräftelse given på tillåtligheten av den anordning, som under nuvarande kris i största utsträckning kommit till användning, nämligen att en tillfällig kommission försöker, utan förordnande, enligt förfogandelagen, genom privatavtal reglera produktion och distribution av varor, och därvid som maktmedel använder bland annat hot om tillämpning i enstaka fall av förfogandelagen repressalievis. Även om man medger lämpligheten av att, *där så ske kan*, ordna förhållandena genom vanliga privaträttsliga avtal, synes det icke vara med allmän säkerhet och laglig trygghet förenligt att med förfogandelagen i bakgrunden framtvinga ett s. k. frivilligt avtal, som den till samtycke tvingade anser vara ej blott för sig skadligt, utan ock för sina möjliga konkurrenter rent av till nytta. Exempelvis skulle på detta sätt en näringsidkare eller producent kunna tvingas att till annan enskilds förmån och egen skada för framtiden uppgiva en inarbetad kundkrets, utan att samma olägenhet drabbade andra. Faran vid reglering genom privatavtal ligger ej minst däri, att myndigheten av naturliga skäl söker samla verksamheten på så få händer som möjligt och därigenom oundvikligen kommer att gynna vissa företag på andras bekostnad, varvid de sålunda gynnade tvivelsutan i flertalet fall erhållit även ett betydande försteg vid en blivande återgång till mera normala förhållanden. Just här är det, som tillfälle och anledning till godtycklighet blir störst, och det vore därför uppenbarligen av vikt att till förfogandelagens § 13 gjordes ett tillägg, som på lämpligt sätt begränsade möjligheterna till missbruk av makten att genom privatavtal, med förfogandelagen som pådrivningsmedel till uppgörelse, reglera sådana utomordentliga förhållanden, som förfogandelagen avser. Huru ett sådant stadgande skäligen bör avfattas, är icke lätt att under den tid, som stått till buds för motions uppsättande, utreda, och visar i sin mån, att ett uppskov med lagens slutliga fastställande är väl behövt.

Med stöd av vad sålunda anförts, hemställes,

dels att 1 § så ändras, att det framlagda lagförslaget icke antages att gälla för längre tid än till den 30 april 1918,

dels att § 7 i förslaget antingen ersättes av ett stadgande i den riktning, att av domstols prövning skall bero, huru mycket i varje särskilt fall skall anses vara oundgängligt behöfvligt enligt §§ 2, 3 och 5, eller åtminstone på det sätt ändras, att, om underordnad myndighet erhåller prövningsrätt, besvär över dess beslut skola av regeringsrätten prövas, eller att prövningsrätt tillkommer Konungen allena,

dels slutligen att lagförslaget fullständigas med särskilda föreskrifter såväl angående villkoren för förfogandelagens användning vid reglering av förhållanden, som i lagen avses, genom privaträttsligt bindande avtal, som ock angående verkan av förfogandebesluts meddelande å dessförinnan slutna avtal, vilkas fullgörande påverkas av förfogandebeslutet.

Stockholm den 24 mars 1917.

E. v. Hofsten.

Karl Magnusson.

Skövde.

Emil Bengtsson.
